

*Наталія Ленюк
(м. Херсон, Україна)*

МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У НАВЧАННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті обґрунтовано доцільність використання комунікативного та системно-комунікативного методів, технологій проблемного навчання, проектних, інформаційно-комунікаційних технологій і технологій «портфоліо» в організації самостійної роботи студентів технічних спеціальностей; визначено напрями, за якими проводяться сучасні дослідження самостійної роботи як методичної проблеми в процесі навчання іноземної мови; розглянуто особливості організації самостійної роботи студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання з урахуванням сучасних вимог і умов суспільства.

Ключові слова: самостійна робота, студенти технічних спеціальностей, німецька мова, метод, технологія, е-навчання, Інтернет.

В статті обґрунтовано цілесобразність використання комунікативного і системно-комунікативного методів, технологій проблемного навчання, проектних, інформаційно-комунікаційних технологій і технологій «портфоліо» в організації самостійної роботи студентів технічних спеціальностей; визначено напрями, за якими проводяться сучасні дослідження самостійної роботи як методичної проблеми в процесі навчання німецької мови; розглянуто специфіку організації самостійної роботи студентів засобами інформаційних технологій навчання з урахуванням сучасних вимог і умов суспільства.

Ключевые слова: самостоятельная работа, студенты технических специальностей, немецкий язык, метод, технология, е-обучение, Интернет.

The necessity to use the communicative and systematic-communicative methods, problem-solving, project, information technologies and technology of portfolio in organization of autonomous learning on technical specialties have been grounded in the article. The article identifies the ways in which modern research conducted autonomous learning as methodological problem in learning a foreign language. The article focuses on the matter and problems of the students' autonomous learning organization by means of the educational information technologies within the modern society conditions.

Key words: autonomous learning, students of technical specialties, foreign language, method, technology, i-learning, Internet.

На етапі інтеграції України в єдиний європейський освітній і науковий простір зростають вимоги до рівня знань студентів, відображені в Законі України «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти України, Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти. Однією з важливих умов забезпечення високої якості підготовки майбутніх фахівців, які прагнуть постійного професійного зростання, є посилення ролі самостійної роботи (далі: СР), частка якої в кредитно-модульному навчанні складає більше 40%. У зв'язку з цим виникла необхідність змінити ставлення до змісту СР, її місця в навчально-професійному навчанні, що, відповідно, вимагає реорганізації навчального процесу у ВНЗ, створення умов для розвитку й самореалізації кожного студента.

Сучасний соціально-економічний розвиток України ставить перед вищою школою завдання підготувати фахівців, здатних самостійно і творчо розв'язувати практичні завдання в майбутній професійній діяльності. Забезпечення цих завдань у сфері підготовки спеціалістів технічного напрямку можливе за умови відповідно організованої самостійної навчальної діяльності, яка враховує інтереси студентів і спрямована не лише на розвиток їхньої німецькомовної компетенції, але й мотиваційної сфери, автономії. Ефективна організація СР спеціалістів технічного напрямку в навчанні німецької мови вимагає використання сучасних методів та засобів, які повинні забезпечити реалізацію сучасних принципів та цілей навчання.

На сучасному етапі питання організації СР перебуває в центрі уваги багатьох науковців (І. Дроздова, Б. Єсіпов, І. Лернер, Л. Онучак та ін.), що зумовлюється посиленням уваги до значення СР в оволодінні студентами технічних спеціальностей німецькомовною компетенцією.

У дидактичній та методичній літературі СР розглядають як:

– вид чи форму навчальної діяльності, організовану без безпосереднього керівництва з боку викладача [6, с. 14];

– засіб організації навчального чи наукового пізнання студента, керівництва пізнавальною діяльністю студентів, їхнього залучення до самостійної діяльності [1];

– метод навчання (Ю. Бабанський, В. Буряк, Л. Жарова), під час здійснення якого студенти під керівництвом викладача самостійно вирішують пізнавальні завдання, демонструючи зусилля та активність [2, с. 17].

Проблему організації СР студентів у навчанні іноземної мови (ІМ) досліджували Н. Коряковцева, Ю. Пассов, І. Зимня, Л. Дікінсон, Д. Літл та ін. Однак, питання використання ефективних методів та засобів СР у навчанні студентів технічних спеціальностей німецької мови не стало предметом спеціального дослідження науковців.

Мета статті – виділити та схарактеризувати методи та засоби, які доцільно використовувати в організації СР студентів технічних спеціальностей під час навчання німецької мови.

Головні цілі СР з іноземної мови в технічному ВНЗ – формування мовленнєвої, навчальної, професійної компетенції, розвиток самостійності як риси особистості. Особливість дисципліни «Іноземна мова за фаховим спрямуванням» полягає в тому, що в процесі її вивчення формуються вміння й навички користуватися ІМ як засобом спілкування, отримувати нову, професійно значущу інформацію.

У немовному (технічному) вищому навчальному закладі всі зусилля необхідно спрямувати на досягнення рівня професійної комунікативної достатності щонайменше в головних напрямках майбутньої фахової німецькомовної діяльності.

Термін «метод навчання» інтерпретується в методичній літературі так: «Метод навчання – це сукупність прийомів, операцій у процесі засвоєння певної галузі практичного чи теоретичного знання, тієї чи іншої діяльності; спосіб взаємозв'язаної діяльності викладачів і студентів, спрямованої на вирішення комплексних завдань навчального процесу [8, с. 66]».

«Метод навчання – це напрям, що визначає цілі та завдання, а також шляхи і способи досягнення визначеної мети згідно з умовами й етапом занять [5, с. 7]». Із поданих визначень зрозуміло, що метод навчання дає уявлення про загальну стратегію навчання, про домінуючі ідеї розв'язання основного методичного завдання.

Обраний метод повинен стимулювати студента вдосконалювати рівень володіння німецькомовною компетенцією; прагнути до навчання; розвивати творчість, самостійність. За допомогою відповідних методів викладач має можливість активізувати мовленнєво-мисленнєву, комунікативну та інтелектуальну діяльність студентів у процесі СР; передбачати поєднання індивідуальних і групових форм роботи, різноманітних прийомів навчальної діяльності, що сприятиме підвищенню інтересу студентів до самостійного оволодіння німецькомовною компетенцією та забезпечуватиме оволодіння різними аспектами мови й видами мовленнєвої діяльності.

Усі перелічені вище вимоги реалізуються в *комунікативному методі*, який ми використовуємо в організації СР студентів технічних спеціальностей у процесі оволодіння ними німецькомовною компетенцією. Актуальність його положень (а саме: мовленнєва спрямованість навчання, мовленнєво-мисленнєва активність студентів, ситуативність процесу навчання, яку розглядають як спосіб мовленнєвої стимуляції й умову розвитку мовленнєвих умінь, та проблемність як спосіб організації і презентації навчального матеріалу) реалізується під час навчання німецької мови в процесі СР студентів [4, с. 45].

Актуальним є використання *системно-комунікативного методу* навчання ІМ в організації СР студентів, оскільки його кінцева мета – становлення комунікативних умінь говоріння, читання й письма. Завдяки системно-комунікативному методу організація СР студентів у навчанні німецької мови сприяє розвитку комунікативних умінь, що ґрунтуються на спеціально пристосованих до психофізіологічних можливостей більшості студентів специфічних умовах процесу навчання та базуються на принципах, що реалізуються через взаємопов'язану систему методів викладання й методів навчання [7, с. 10].

В організації СР студентів технічних спеціальностей перевага надається *методу професійної спрямованості вправ* [8]. Упровадження цього методу сприяє формуванню професійно спрямованої німецькомовної компетенції, передбачає створення системи вправ, яка відповідає таким критеріям: комунікативність, умотивованість, спрямованість вправ на сприймання та передачу інформації, керування мовленнєвою діяльністю студентів, а також критерій професійної спрямованості. Така система містить комунікативні та умовно комунікативні вправи, у яких кількість некомунікативних завдань зведена до мінімуму.

Навчання німецької мови за комунікативним, системно-комунікативним методами та методом професійної спрямованості вправ успішне для більшості студентів технічного ВНЗ й активно впроваджується в освітній процес.

Проаналізувавши низку публікацій, у яких розглядаються сучасні методи і засоби навчання іноземних мов [6, с. 7], і беручи до уваги особливості СР студентів технічних спеціальностей у процесі оволодіння німецькою мовою, ми дійшли висновку про необхідність використання розглянутих вище методів в організації СР.

Реалізація технології проблемного навчання передбачає залучення комунікативно-пошукових, пізнавально-пошукових, пізнавально-дослідницьких завдань, що є системою взаємопов'язаних проблем із постійно зростаючою мовленнєво-мисленнєвою, інтелектуальною і комунікативною складністю, які повинні проходити через усі аспекти навчання німецької мови і мають бути спрямовані на стимулювання творчої діяльності студентів [10, с. 127–128].

Використання технології проблемного навчання СР в процесі навчання німецької мови стимулює пошукову, дослідницьку діяльність студентів, сприяє активній мисленнєвій діяльності, яка забезпечує краще оволодіння мовною, мовленнєвою, лінгвосоціокультурною компетенціями, розвиває механізми мислення, уміння визначати цілі, планувати, приймати рішення, прогнозувати (результати, зміст), вибирати, комбінувати, конструювати, аналізувати [10, с. 142].

Спираючись на сучасні дослідження [10; 11 та ін.], ми розглядаємо проблемне навчання в процесі СР під час оволодіння німецькою мовою як діяльність студентів з оволодіння німецькомовними знаннями, мовленнєвими вміннями й навичками, лінгвосоціокультурними знаннями, вміннями й навичками в комплексі з уміннями творчої індивідуальної й колективної навчальної діяльності за допомогою систематичного вирішення комунікативно-пошукових, пізнавально-пошукових культурознавчих, пізнавально-дослідницьких завдань.

Упровадження технології проблемного навчання СР студентів технічних спеціальностей забезпечує активну мовленнєво-мисленнєву та пошукову діяльність, автономне виконання проблемних завдань шляхом самостійної постановки проблеми, визначення шляхів її вирішення та аналізу результатів власної пошукової діяльності.

У власній практиці під час упровадження технології проблемного навчання ми пропонуємо: 1) використовувати проблемний виклад навчального матеріалу, яким студенти повинні оволодіти самостійно; 2) проблемно-пошукову діяльність студента з оволодіння знаннями зі спеціальності; 3) проблемний характер завдань.

Ефективними в організації СР студентів технічних спеціальностей під час навчання німецької мови є проектні технології. Їх трактують як спосіб досягнення дидактичної цілі через детальну розробку проблеми (технологію), яка повинна завершитися реальним практичним результатом, оформленим тим чи іншим способом [8, с. 66].

Метод проектів має чималі педагогічні можливості, які виявляються під час автономного навчання. Завдяки методу проектів забезпечується по-перше, успішна підготовка студентів до активної й результативної самостійної навчальної діяльності, самоосвіта на користь їхньої успішної адаптації до сучасних умов життя і професійної діяльності; по-друге, формуються здібності студентів до самостійної постановки цілей оволодіння мовою, що вивчається; по-третє, створюються умови успішного оволодіння культурою і мовою народу, розвитку особистих якостей (самостійності, цілеспрямованості, організованості, наполегливості, відповідальності) і здібностей до їх самореалізації в сучасному соціальному середовищі.

Використання методу проектів у власній практиці засвідчило, що підвищується мотивація студентів, їх самореалізація, розвивається автономія (студентам надається більша самостійність у виборі типу, тематики та реалізації проекту), набуваються вміння використовувати технології, які студенти зможуть застосовувати в подальшій професійній діяльності. У результаті виконання проектів (інформаційних, дослідницьких, творчих тощо) студенти не лише вдосконалили рівень німецькомовної компетенції, але й створили практичний продукт, який можна використати (наприклад, тематичний словник до теми «der Computer»).

Використання «технології портфоліо», яка в СР реалізується за допомогою мовного портфеля, є перспективним на сьогоднішній день. Завдяки впровадженню технології мовного портфеля в навчання німецької мови підвищилася мотивація студентів технічних спеціальностей до вдосконалення рівня німецькомовної компетенції та набула розвитку їхня автономія шляхом постановки власних навчальних цілей внаслідок аналізу поданих у портфелі дескрипторів умінь.

Стрімкий розвиток науки й техніки зумовлює доцільність застосування в СР студентів технічних спеціальностей *інформаційно-комунікаційних технологій*, які базуються на використанні комп'ютерних та телекомунікаційних засобів, аудіо- й відеотехніки тощо, що забезпечують операції зі збирання, продукування, нагромадження, збереження, обробки й передачі інформації [3, с. 321].

Інтенсивно використовуються комп'ютерні технології, що передбачають застосування в навчальному процесі комп'ютерних програм, електронних посібників, електронних словників, електронних енциклопедій, ресурсів Інтернет тощо.

Завдяки реалізації можливостей Інтернету студенти технічних спеціальностей отримали різноманітні матеріали для вивчення німецької мови, сформували вміння й удосконалили навички: а) читання (з використанням матеріалу різного рівня складності); б) аудіювання (на основі автентичних аудіотекстів мережі Інтернет); в) писемного мовлення (листуєчись через електронну пошту).

Інформаційно-комунікаційні технології передбачають е-навчання – інтерактивне навчання, під час якого навчальний матеріал доступний в діалоговому режимі, і яке забезпечує автоматичний зворотний зв'язок з навчальною діяльністю студента [11, с. 59].

Значною мірою розширюють можливості СР студентів і різноманітні сучасні засоби навчання. Засоби навчання визначають як комплекс навчальних посібників і технічних пристроїв, за допомогою яких здійснюється управління діяльністю викладача й діяльності студентів з оволодіння мовою [3, с. 221].

У контексті нашого дослідження мова йде про засоби, з якими студенти самостійно працюють у процесі навчання німецької мови. У власній практиці ми використовуємо можливості мережі Інтернет, електронні словники (напр., ABBY Lingvo, Langescheidt), електронні енциклопедії (напр., ENCARTA, Meyers Lexicon online, Wissen.de, Wikipedia). Отже, використання інформаційних технологій у СР дозволяє не тільки інтенсифікувати навчальний процес, але й закладає основи подальшої самоосвіти.

Отже, організація СР студентів технічних спеціальностей, впроваджена нами в процес навчання німецької мови, базувалася на комунікативному та системно-комунікативному методах, методі професійної спрямованості вправ, технології проблемного навчання, проектних, інформаційно-комунікаційних технологій і технології «портфоліо».

Завдяки впровадженню комунікативного та системно-комунікативного методів у СР студентів під час навчання німецької мови ми розвинули мовленнєві вміння та мовленнєво-мисленнєву активність студентів, забезпечили оволодіння різними аспектами мови і видами мовленнєвої діяльності. Використовуючи метод професійної спрямованості вправ, ми створили систему вправ, яка відповідає таким критеріям як комунікативність, умотивованість, професійна спрямованість.

Завдяки використанню технології проблемного навчання в СР студентів під час навчання німецької мови ми забезпечили краще оволодіння мовною, мовленнєвою, лінгвосоціокультурною компетенціями, розвинули механізми мислення, уміння визначати цілі, планувати, приймати рішення.

Використовуючи технологію мовного портфеля, ми підвищили мотивацію студентів технічних спеціальностей до вдосконалення рівня німецькомовної компетенції та розвинули їхню автономію шляхом постановки власних навчальних цілей унаслідок аналізу поданих у портфелі дескрипторів умінь.

Завдяки використанню комп'ютерних технологій та впровадженню можливостей мережі Інтернет ми отримали різноманітні матеріали для вивчення німецької мови, удосконалили вміння аудіювання на основі автентичних аудіотекстів, удосконалили навички читання та писемного мовлення через електронне листування, а також інтенсифікували навчальний процес і заклали основи подальшої самоосвіти.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні проблеми використання засобів навчання у формуванні компонентів німецькомовної компетенції студентів технічних спеціальностей.

Література

1. Белкин Е.Л. Самостоятельная работа студентов в вузе : методичні рекомендації / Белкин Е.Л. – Орел : [б.и.], 1985. – 132 с.
2. Жарова Л.В. Учить самостоятельности : [книга для учителя] / Жарова Л.В. – М. : Просвещение, 1993. – 205 с.
3. Задорожна І.П. Теоретико-методичні засади організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння ангомовною комунікативною компетенцією : дис. ... доктор пед. наук : 13.00.02 / Задорожна Ірина Павлівна. – К., 2012. – 470 с.

4. Капитонова Т.И. Современные методы обучения русскому языку как иностранному / Т.И. Капитонова, А.Н. Шукин. – М. : Просвещение, 1987. – 415 с.
5. Колесникова И.Л. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков / Колесникова И.Л. – М. : Изд-во «Русско-Балтийский информационный центр «БЛИЦ»», Cambridge University Press, 2001. – 224 с.
6. Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык : [пособие для учителя] / Коряковцева Н.Ф. – М. : АРКТИ, 2002. – 176 с.
7. Мартинова Р.Ю. Дидактико-методические основы письма в системно-коммуникативной методике / Р.Ю. Мартинова // Обучение иностранным языкам в учебных заведениях Украины : сб. статей. – Одесса : ИМОИЯ АПН Украины, 1998. – Вып. 1. – С. 12–17.
8. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учебное пособие для студентов педагогических вузов и системы повышения квалификации педагогических кадров / [Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В., Петров А.Е.] ; под ред. Е.С. Полат. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.
9. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Пассов Е.И. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
10. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / Сафонова В.В. – Воронеж : ИСТОКИ, 1996. – 237 с.
11. Шуневич Б.І. Теоретичні основи дистанційного навчання / Шуневич Б.І. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2006. – 244 с.

Стаття рекомендована до друку доктором пед. наук, професором, завідувачем кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету
Заболотською О.О.

Стаття надійшла до редакції 17 червня 2014 року

УДК [373.5.16:811.161.2]:808.5(043)

Володимир Ницета
(м. Бердянськ, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається проблема дослідження психологічних засад формування риторичної компетентності учнів основної школи, психологічних механізмів психічних процесів школярів у зв'язку з мовленням і мовленнєвою діяльністю. Подано визначення риторичної особистості й риторичної компетентності як результатів шкільної мовної освіти. Обґрунтовано необхідність розгляду розвитку пізнавальних психічних процесів (відчуттів, сприймання, пам'яті, уваги, мислення) через призму навчальної діяльності, оскільки вони детерміновані соціально й пов'язані із засвоєнням соціального досвіду.

Ключові слова: *риторична особистість, риторична компетентність, мовлення, мовленнєва діяльність, психічний процес, відчуття, сприймання, пам'ять, увага, мислення.*

В статье рассматривается проблема исследования психологических основ формирования риторической компетентности учащихся основной школы, психологических механизмов психических процессов школьников в связи с речью и речевой деятельностью. Дано определение риторической личности и риторической компетентности как результатов школьного языкового образования. Обоснована необходимость рассмотрения развития познавательных психических процессов (ощущений, восприятия, памяти, воображения, внимания, мышления) через призму учебной деятельности, поскольку они детерминированы социально и связаны с усвоением социального опыта.

Ключевые слова: *риторическая личность, риторическая компетентность, речь, речевая деятельность, психический процесс, ощущение, восприятие, память, воображение, внимание, мышление.*

The article deals with the problem of research of the psychological basis of rhetorical competence of forming of general school pupils, psychological mechanisms of pupils' inner process in connection with speech and speech activity. The definition of rhetorical personality and rhetorical competence as a result of school language education